

УДК 347.919.7

Churpita A. V.

PROCEDURAL PECULIARITIES OF THE ESTABLISHING BY THE COURT OF THE FACT OF AFFILIATION OF THE TITLE DOCUMENTS TO THE PERSON

Г.В. Чурпіта

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ СУДОМ ФАКТУ НАЛЕЖНОСТІ ОСОБИ ПРАВОВСТАНОВЛЮЮЧИХ ДОКУМЕНТІВ

Постановка проблеми. Одним із фактів, що має юридичне значення, і підлягає встановленню в порядку окремого провадження є факт належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті (п.6 ч.1 ст.256 ЦПК України).

Зазвичай, юридичні факти, які стосуються першооснови людських відносин, виникають реєстраційним шляхом у формі правовстановлюючих документів, що складаються у письмовому вигляді, як правило працівниками органів державної реєстрації актів цивільного стану (далі – органів ДРАЦСу) чи органів місцевого самоврядування. При цьому дані працівники внаслідок неухважності допускають помилки в прізвищах, іменах, по батькові, в місці та часі народження таких осіб. Це призводить до того, що такі відомості про особу не збігаються з прізвищем, ім'ям, по батькові, місцем і часом народження з іншими документами, в яких такі відомості викладено правильно [1, с.174].

Таким чином, необхідність у встановленні судом факту належності особі правовстановлюючого документа виникає через виявлені у ньому помилки, які не можна виправити через орган, який видав документ [2, с.118].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процесуальні особливості розгляду судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, були предметом наукових розвідок таких вчених-процесуалістів, як: С.С. Бичкова, П.Ф. Єлісейкін, В.В. Комаров, О.А. Мельников, Ю.Д. Притика, С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, М.М. Ясинок та ін.

Мета статті. Зазначені науковці досліджували, здебільшого, загальний процесуальний порядок розгляду судом справ про встановлення фактів, що

мають юридичне значення. Відтак, проблемні аспекти, пов'язані із специфікою процесуальної форми розгляду судом справ про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів, залишаються малодослідженими і потребують подальшої наукової розробки.

Основні результати дослідження. Одразу слід зазначити, що особливостю справ про встановлення судом факту належності правовстановлюючих документів певній особі є те, що в даному випадку скоріше йдеться про встановлення «доказового факту», тобто факту, який має не юридичне, а доказове значення [2, с.16]. Сам по собі факт приналежності правовстановлюючого документу не має наслідком виникнення, зміну та припинення правовідносин, і, відповідно, не є юридичним фактом у класичному розумінні даного терміну. Закон пов'язує настання юридичних наслідків не з самим фактом приналежності правовстановлюючого документу, а з тими обставинами, які в цьому документі зафіксовані [3, с.17–18].

Відповідно до ч.1 ст.257 ЦПК України заява про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів подається до суду за правилами виключної територіальної підсудності – за місцем проживання заявника. При цьому, якщо така заява подається до суду громадянином України, який проживає за її межами, застосовується правило підсудності справ за ухвалою вищого суду – підсудність такої заяви визначається за клопотанням заявника ухвалою судді Верховного Суду України (ч.2 ст.257 ЦПК України).

ЦПК України встановлює особливі вимоги і щодо змісту такої заяви. Відповідно до ч.1 ст.259 ЦПК України у заяві про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів повинно бути зазначено: а) факт належності якого правовстановлюючого документу, якій особі та з якою метою заявник просить встановити суд; б) причини неможливості внесення змін до правовстановлюючого документа органом, який його видав; в) докази, що підтверджують цей факт.

Виходячи зі змісту п.6 ч.1 ст.256 ЦПК України, можна стверджувати, що заявником у справах про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів, як правило, є особа, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті.

Водночас, як слушно зазначає С.Я. Фурса, встановлення належності правовстановлюючого документу, власник якого помер, як правило, пов'язано з майбутнім одержанням спадщини. У таких випадках, якщо громадянин іншим шляхом не може встановити факт належності померлому правовстановлюючого документа, встановлення такого факту не суперечить п.6 ч.1 ст.256 ЦПК, а також п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» від 31 березня 1995 р. [4, с.714].

Відтак, у разі смерті власника документу заявниками у таких справах можуть бути й інші особи, якщо вони мають юридичну заінтересованість у роз-

гляді справи, що може полягати, зокрема, у підтвердженні права на спадкування, прав та обов'язків батьків та дітей тощо.

Іншими заінтересованими особами у таких справах, як правило, є органи, які видали відповідний документ, а також органи, у яких заявник має намір його використати. Не виключеною є зацікавленість у розгляді таких справ й інших осіб [2, с.119].

У цій площині слід акцентувати, що законодавець є непослідовним у найменуванні зазначеної категорії осіб, які беруть участь у справах окремого провадження. Так, у ч.1 ст.28, ч.5 ст.31, ч.4 ст.235, ч.1 ст.253, ч.1 ст.254, ч.1 ст.272, ст.277 ЦПК України зазначені особи іменуються «заінтересованими особами». Водночас, відповідно до ч.2 ст.26, ч.1 ст.38, ч.1 ст.250 ЦПК України такі особи є вже «іншими заінтересованими особами».

Вживання різних термінів ускладнює сприйняття правих норм, і, як наслідок, – їх застосування на практиці. Тому, звичайно, внутрішня неузгодженість процесуальної термінології нормативно-правових актів має бути подолана шляхом її уніфікації [5, с.60]. З цією метою пропонуємо внести відповідні зміни до редакцій ч.2 ст.26, ч.1 ст.38, ч.1 ст.250 ЦПК України, виключивши з них термін «інші».

Поряд із заявником та заінтересованими особами, у справах про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів можуть брати участь їхні представники, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб [6, с.83].

Як представники у таких справах, зазвичай, беруть участь адвокати, які, виходячи із їх спеціального матеріально-правового статусу, наділені ширшим обсягом процесуальних прав у сфері доказування та ширшим колом обов'язків, пов'язаних із забезпеченням інтересів особи, яку вони представляють [7, с.61].

Предмет доказування у справах про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів складається із цілої низки визначених законом юридичних фактів, як-от:

1) правовстановлюючий характер документа, належність якого конкретній особі встановлюється судом.

Документ є таким, що має правовстановлюючий характер, якщо ним посвідчується факт, що тягне виникнення, зміну чи припинення правовідносин [8, с.9].

Крім того, правовстановлюючий документ повинен відповідати таким вимогам:

а) бути посвідченим у встановленому законом порядку – нотаріусом, виконкомом місцевої ради, адміністрацією підприємства, установи, організації тощо, а за відсутності такого посвідчення – бути офіційним, тобто таким, що виданий державними чи громадськими організаціями;

б) бути оригіналом – належність особі копії правовстановлюючого документу судом не встановлюється [2, с.119].

До правовстановлюючих документів, зокрема, належать: заповіт; страхове свідоцтво (поліс), ощадна книжка, трудова книжка, інший документ про трудовий стаж тощо [9, с.551].

В юридичній літературі до правовстановлюючих документів відносять також документи, що підтверджують право власності [10; 11].

Разом із цим, справи про встановлення факту належності особі паспорта, військового квитка, квитка про членство в об'єднанні громадян, а також свідоцтв, що їх видають органи ДРАЦСу, судовому розгляду в окремому провадженні не підлягають, оскільки ці питання вирішуються органом, який видав документ (ч.3 ст.256 ЦПК України, п.12 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31 березня 1995 р. «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення»).

Зокрема, неможливість встановлення факту приналежності особі паспорта об'єктивно обумовлена наступним. По-перше, як справедливо відмічає А.О. Мельников, паспорт належить до категорії особистих, а не правовстановлюючих документів [12, с.56]. Крім цього, закон надає можливість встановлення належності документів у тому випадку, якщо у них викривлені дані порівняно з паспортом, що також виключає можливість встановлення факту належності самого паспорта [3, с.16].

Як визначено у п.12 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31 березня 1995 р. «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення», судами також не встановлюється тотожність особи.

Що стосується військових документів, то питання про тлумачення даного терміну викликає суперечки як у науці, так і на практиці. У відповідному контексті слід погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що суд не має права встановлювати факт належності особистих військових документів, оскільки такі документи не посвідчують факти, що тягнуть виникнення, зміну чи припинення правовідносин [13, с.94]. Що стосується таких документів, як довідки про поранення чи перебування у госпіталі у зв'язку з пораненням, повідомлення військових частин, військкоматів і інших органів військового управління про загибель чи пропажу без вісті в зв'язку з обставинами військового часу, то перепон для встановлення факту їх належності в порядку окремого провадження немає. Відповідні документи не належать до категорії особистих і є правовстановлюючими;

2) факт належності правовстановлюючого документа конкретній особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, зазначені в документі, не збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, вказаними у свідоцтві про народження або в паспорті, у тому числі факт належності правовстановлюючого документа, в якому допущені помилки у прізвищі, імені, по батькові або замість імені чи по батькові зазначені ініціали.

Факт належності особі правовстановлюючого документа означає, що конкретна особа є саме тією особою, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої зазначені в документі, належність якого встановлюється.

Для встановлення факту належності особі правовстановлюючого документа в порядку окремого провадження необхідно встановити:

а) неспівпадіння у написанні прізвища, ім'я, по батькові, місця і часу народження особи в документі, приналежність якого встановлюється, з ім'ям,

по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, вказаними у свідоцтві про народження або в паспорті, або зазначення у документі лише ініціалів особи замість її прізвища та по батькові;

б) факт того, що таке неспівпадіння є помилкою, яка належним чином застережена.

Якщо ж виправлення в таких документах належним чином не застережені або ж їх реквізити нечітко виражені внаслідок тривалого використання, неналежного зберігання тощо, це є підставою для вирішення питання про встановлення факту, про який йдеться в документі, відповідно до чинного законодавства (п.12 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31 березня 1995 р. у «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення»).

Таким чином, у справах про встановлення факту належності правовстановлюючих документів задача суду полягає у тому, що б виявити помилки, які стосуються прізвища, ім'я та по батькові особи щодо її прізвища, ім'я та по-батькові за паспортом чи свідоцтвом про народження. При цьому сам суд не має права виправляти помилки, які містяться у документі, – виправити відповідні помилки має право лише орган, який видав документ. Помилки ж у інших відомостях (наприклад, щодо стажу роботи, фаху, часу народження тощо) судом взагалі не можуть встановлюватися, оскільки таким чином буде порушуватися питання щодо юридичного факту, зафіксованого у документі [2, с.119].

Ці обставини можна перевірити шляхом з'ясування того, існував чи не існував у дійсності зафіксований в документі факт. Наприклад, якщо заявник звертається з вимогою підтвердити факт належності йому довідки про роботу в тому чи іншому закладі, необхідно перевірити за допомогою інших, безспірних доказів, чи працював заявник у даному закладі, протягом якого часу тощо. Ці дані можуть бути отримані із показань свідків (наприклад, осіб, які працювали разом із заявником), за допомогою письмових доказів тощо [2, с.119].

Крім того, слід зауважити, що недопустимо замість факту належності особі документа встановлювати факт тотожності осіб, які по-різному іменуються в декількох документах (як вже відмічалось, такий факт не має юридичного значення), а також факт наявності помилки у документі замість факту належності особі самого документу [14, с.863];

3) неможливість внесення змін до правовстановлюючого документа органом, який його видав, що може бути зумовлена, зокрема, ліквідацією органу, який видав такий документ; знищенням відповідного архіву; відмовою органу, який видав правовстановлюючий документ, внести до нього зміни тощо;

4) мета встановлення факту належності правовстановлюючого документа.

В юридичній літературі включення до предмету доказування у справах про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів конкретної мети встановлення судом даного факту вважається досить спірним. Так, наприклад, на погляд Н.А. Чудиновської, у даній категорії справ таку

мету слід тлумачити розширено [3, с.17]. Аналогічного підходу дотримується і П.Ф. Єлісейкін, на думку якого, встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів є необхідним не для реалізації конкретної мети, а для визначення правового становища у цілому [2, с.14].

Ми розділяємо відповідну позицію: встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів завжди переслідує загальну мету – виникнення, зміну чи припинення тих прав і обов'язків, які є змістом правового статуту, який бажає підтвердили заявник;

5) встановлення факту належності особі правовстановлюючого документа не пов'язується з наступним вирішенням спору про право. Відповідно до ч.4 ст.256 ЦПК України суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо з заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, вбачається спір про право, а якщо спір про право буде виявлений під час розгляду справи, – залишає заяву без розгляду.

Для підтвердження зазначених обставин, які входять до предмету доказування у справах про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів, як правило, використовуються такі засоби доказування: письмові докази, які підтверджують, що правовстановлюючий документ належить заявникові (копія паспорту, свідоцтво про народження, показання свідків, письмові докази); документ, що підтверджує неможливість внесення до документу змін (ліквідація підприємства, відсутність архівних матеріалів); правовстановлюючий документ, приналежність якого встановлюється (трудова книжка, диплом, страховий поліс тощо) [15, с.340–341].

Встановивши наявність вищезазначених обставин, які входять до предмету доказування у справах про встановлення факту належності особі правовстановлюючого документа, суд ухвалює відповідне рішення, у резолютивній частині якого зазначаються: а) окремі ознаки документу (його найменування, ким виданий, дата видачі, на чие ім'я виданий, номер тощо); б) прізвище, ім'я та по батькові особи (за паспортом чи свідоцтвом про народження), якій належить документ.

Виходячи з того, що заява про встановлення факту належності особі правовстановлюючих документів подається до суду за умови неможливості внесення змін до правовстановлюючого документа органом, який його видав, можна стверджувати, що можливість одержання зазначеного документа у такому органі відсутня і після ухвалення відповідного рішення суду. Таким чином, фактичне виконання рішення суду про встановлення факту належності особі правовстановлюючого документа зводиться до пред'явлення правовстановлюючого документа та рішення суду, яким підтверджується належність такого документа конкретній особі, до відповідного органу з метою отримання бажаного правового результату (прийняття спадщини, нарахування пенсії тощо).

Висновки. Таким чином, процесуальними особливостями встановлення судом факту належності особі правовстановлюючих документів є: обмежене коло осіб, які можуть виступати у цивільному процесуальному статусі заявників та заінтересованих осіб; виключний перелік обставин, що формують пред-

мет доказування у таких справах; обмежене коло засобів доказування; особливий механізм виконання рішення суду.

Виокремлення процесуальних особливостей встановлення судом інших фактів, що мають юридичне значення, виходить за межі цієї статті і становить перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ясинок М.М. Встановлення фактів, що мають юридичне значення // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 11. – С. 172–174.
2. Елисейкин П.Ф. Судебное установление факторов, имеющих юридическое значение / П.Ф. Елисейкин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 128 с.
3. Чудиновская Н.А. Установление юридических фактов в особом производстве гражданского и арбитражного процесса: общее и особенное (некоторые аспекты) // Арбитражный и гражданский процесс. – 2005. – № 9. – С. 15–19.
4. Фурса С.Я. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар : У 2 т. / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Щербак; за заг. ред. С.Я. Фурси. – К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2006. – Т. 2. – 2006. – 800 с.
5. Churpita G. Individual problems of unification of procedural terminology (on the example of legislation of Ukraine) / S. Bychkova, G. Churpita // Legea și viața : publicație științifico-practică. – 2013. - Nr. 10 (262). – P. 59–62.
6. Bychkova S. Selected Aspects of List of the Persons Who Participate Matters of Lawsuit Realization (Based on the legislation of Ukraine) / Svitlana Bychkova // Karlovarská právní revue : Recenzovaný časopis se zaměřením na právní vědu a praxi, kriminalistiku a forenzní disciplíny. – 2010. – № 3. – S. 78–84.
7. Churpita G. Solicitor in civil process of Ukraine: look at the problem / S. Bychkova, G. Churpita // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2015. – № 2 (12). – P. 58–63.
8. Прокопенко В.И. Особенности судебного установления юридических фактов: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.И. Прокопенко; Киевский ордена Ленина гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко, К., 1963. – 15 с.
9. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Бичкова С.С., Білоусов Ю.В., Бірюков В.І. та ін.]; за заг. ред. С.С. Бичкової. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Атіка, 2009. – 840 с.
10. Document of Title // Legal Dictionary / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Document+of+Title>
11. What is a title document? // The Law Dictionary / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thelawdictionary.org/title-document/>
12. Мельников А.А. Особое производство в советском гражданском процессе / А.А. Мельников. – М. : Наука, 1964. – 128 с.
13. Чечот Д.М. Неисковые производства / Д.М. Чечот. – М. : Юрид. лит., 1973. – 166 с.
14. Научно-практический комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Республики Беларусь / Л.И. Бакиновская, Т.А. Белова, Н.Н. Бобков и др.; Т.А. Белова и др. (общ. ред.). – Минск : Тесей, 2005. – 863 с.
15. Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве / Под ред. И.В. Решетниковой, – 5-е изд., доп. и перераб. – М. : 2011. – 496 с.

Чурпіта Г. В. Процесуальні особливості встановлення судом факту належності особі правовстановлюючих документів

Наукова стаття присвячена виокремленню процесуальних особливостей встановлення судом факту належності особі правовстановлюючих документів. У результаті аналізу наукової доктрини та цивільного процесуального законодавства України визначено підсудність заяв про встановлення судом факту належності особі правовстановлюючих документів, окреслено коло заявників та заінтересованих осіб, які беруть участь у таких справах, визначено особливості виконання відповідних судових рішень.

Ключові слова: встановлення судом фактів, що мають юридичне значення; окреме провадження; правовстановлюючі документи; паспорт; факт належності особі правовстановлюючого документа.

Чурпіта А. В. Процесуальные особенности установления судом факта принадлежности лицу правоустанавливающих документов

Научная статья посвящена выделению процессуальных особенностей установления судом факта принадлежности лицу правоустанавливающих документов. В результате анализа научной доктрины и гражданского процессуального законодательства Украины определена подсудность заявлений об установлении судом факта принадлежности лицу правоустанавливающих документов, очерчен круг заявителей и заинтересованных лиц, участвующих в таких делах, определены особенности выполнения соответствующих судебных решений.

Ключевые слова: установления судом фактов, имеющих юридическое значение; особое производство; правоустанавливающие документы; паспорт; факт принадлежности лицу правоустанавливающего документа.

Churpita A.V. Procedural peculiarities of the establishing by the court of the fact of affiliation of the title documents to the person

The scientific article is devoted to the peculiarities of the establishing by the court of the fact of affiliation of the title documents to the person. As a result of analysis of scientific doctrine and civil procedural legislation of Ukraine defined the jurisdiction of applications for admission into court of the fact of belonging face of legal documents, outlined the circle of applicants and stakeholders involved in such cases, defined the features relevant performance characteristics defined judgments.

Keywords: establishment by the court the facts having legal value; special proceeding; title documents; passport; the fact of affiliation of the title documents to the person.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2015.